

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_11%282%29_29 (Дата звернення 10.10.2022.)

7.Петришин Л. Й. Основні аспекти соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами у громаді. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія*. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 221 с. С. 127-145.

Когут Д.В.
студентка групи СР-41
факультету педагогіки і психології
ТНПУ ім. В.Гнатюка

Петришин Л.Й., д. п. н., професор кафедри
соціальної роботи та менеджменту
соціокультурної діяльності ТНПУ

ВПЛИВ МІКРОКЛІМАТУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Актуальність теми дослідження. Сім'я впродовж тривалого часу відіграє одну з провідних ролей у формуванні особистості дитини, проте на кожному віковому етапі роль і значення сім'ї змінюються і мають свої специфічні особливості. У підлітковому віці стосунки з батьками переходять на якісно новий етап. Специфіка взаємостосунків «сім'я – підліток» обумовлена, в першу чергу, завданнями формування і усвідомлення підлітком своєї ідентичності, корінними перетвореннями мотиваційної сфери. У підлітка одночасно співіснують два типи потреб: потреба в автономії, пошані, самовизначенні та потреба в підтримці й приєднанні до сімейного «ми» [4].

Нормальний психічний розвиток дитини, її становлення як особистості, майбутнього сім'янина зумовлюється, перш за все, загальним мікрокліматом сімейного життя, його тональністю,

спрямованістю одне на одного, показом зразків позитивних дій. «Ваша власна поведінка – вирішальна річ. Не думайте, – застерігав А. Макаренко, – що ви виховуєте дитину лише тоді, коли з нею розмовляєте або повчаєте чи наказуєте їй. Ви виховуєте її кожної миті вашого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтесь, як розмовляєте з іншими людьми, як ви радієте або сумуєте, як поводитесь з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, – все це має для дитини велике значення» [2].

Проблемами становлення особистості підлітка, особливостями кризових проявів та конфліктності займалися Г. Костюк, М. Мід, К. Левін, Бенедикт та ін. В сфері виділення головних потреб підлітків працювали Л. Фестінгер, Д. Кун, Д. Коулмен, В. Собкін, В. Каган та ін.

Метою статті є висвітлити вплив стилів сімейного виховання і видів батьківських установок, які сприяють формування у дітей позитивних емоційних ставлень, адекватної самооцінки, навичок міжособистісного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік характеризується, насамперед, гормональними змінами в організмі, переживанням невпевненості, амбівалентністю соціального статусу (вже не дитина, але ще й не доросла людина), що знаходить свій вияв у поведінці. Саме цьому віку притаманна криза авторитетів. Дорослі, які користувалися авторитетом у дитини, втрачають його у підлітка, оскільки ті вже прагнуть незалежності.

Підлітки шукають себе, ставлячи перед собою одвічні питання: Хто я? Яким я хочу стати? Яким мене бачать інші? Деякі з них сумніваються в тому, що мають власну індивідуальність й сприймають себе як «копію» іншої людини. Саме з цього побоювання бере початок неприйняття існуючих соціальних еталонів, зокрема, батьківських. Відповідно до цього, підлітки починають шукати авторитети серед своїх однолітків. Як бачимо, криза авторитетів є нормою, а підлітковий негативізм, опозиційне ставлення до дорослих – закономірним явищем, що пов'язане із віковим розвитком.

Ці зміни викликають у батьків певну реакцію, ведуть до

посилення контролю за сином чи донькою-підлітком, що в свою чергу знаходить у тих певний відгук, адже підлітку інколи важко вирішити суперечність між потребою в самоствердженні та вимогами батьків. Процес «з'ясування стосунків» поступово загострюється і згодом по-різному знаходить своє розв'язання. Інколи може виникнути тривале протистояння. Взаємини між членами родини з-поміж усіх людських стосунків виступають як найбільш тривалі та глибокі. Вони включають, головним чином, чотири види відносин. Психофізіологічні: біологічна спорідненість й сексуальні стосунки у дорослому віці. Психологічні: довіра, відвертість, турбота про інших та емоційна підтримка. Соціальні: певний розподіл обов'язків між членами сім'ї, статутні відносини та матеріальна залежність дітей від батьків. Культурні: сімейні зв'язки та стосунки, зумовлені традиціями, звичаями [2].

У межах кожного з перелічених видів стосунків між членами сім'ї можуть виникати та існувати як зовнішні так і внутрішні конфлікти. Проте відсутність зовнішніх конфліктів аж ніяк не заперечує наявності конфліктів внутрішніх, що переживає дитина, оскільки невирішеними, як правило, залишаються вікові завдання розвитку. Відбувається певна затримка у психосоціальному розвитку особистості, оскільки криза підліткового віку є нормативною і, до певної міри, обов'язковою.

В нормі ставлення до членів родини з боку підлітка найчастіше характеризується наступним чином. Підлітки виявляють свої нові здібності у формі критики, висловленні сумнівів, а також у протидії цінностям, установкам і діям дорослих. Часто це призводить до конфлікту з батьками, особливо якщо у сім'ї домінує авторитарний стиль виховання. У процесі соціалізації група ровесників значною мірою витісняє авторитет батьків. Домінування авторитету ровесників призводить до послаблення емоційних зв'язків із батьками та заміщенню їх взаємостосунками з іншими людьми, які безпосередньо впливають на думки та дії підлітка. Важливу роль відіграють особливості, пов'язані із зовнішнім виглядом підлітка і враженням, яке він справляє на інших. Відокремлення від батьків не має загального

всеохоплюючого характеру, оскільки певні сімейні цінності, погляди батьків, їх установки, на думку підлітків, мають право на існування [1].

Сім'я, однак, усе ж залишається важливим джерелом соціалізації підлітка, хоча її роль у цей період значно зменшується. Даний процес практично припиняється тоді, коли підліток набуває певної самостійності. Відповідно до враженості очікувань батьків їх ставлення до дітей може або прискорити процес відокремлення, або загальмувати його. Так, батьки, які переконані у несамотійності своєї дитини й певні, що вона не здатна самотійно контактувати з іншими людьми, усіляко перешкоджають її відокремленню від сім'ї. Через це процес відокремлення може тривати дуже довго й супроводжуватися гострими зовнішніми (міжособистісними) та внутрішніми (особистісними) конфліктами. Для більшості батьків, що мають дітей з психофізичними порушеннями, характерною є упевненість у тому, що їхні діти самі по собі нічого не варті й потребують постійної допомоги практично в усьому. Замість того, щоб стимулювати активність своєї дитини, батьки чинять їй перешкоди, усіляко обмежуючи дитячу активність. Водночас деяким батькам приємно усвідомлювати, що вони потрібні власній дитині, і це підносить їх у власних очах. Іноді дорослі виходять з того, що діти чимось повторюють їхній власний розвиток, внаслідок чого вони навантажують своїх дітей тими проблемами, які колись мали самі [5].

Впродовж всього періоду дорослішання батьки є для дитини надзвичайно значущими людьми, причому виступають для неї в різних «іпостасіях». Це, по-перше, джерело емоційного тепла і підтримки, без яких дитина відчуває себе беззахисною і безпорадною. По-друге, батьки – директивна інстанція, розпорядники життєвих благ, покарань і заохочень. По-третє, батьки – зразок, приклад для наслідування, втілення кращих особистих якостей, модель взаємостосунків з іншими людьми. По-четверте, батьки є джерелом знань, життєвого досвіду, друзями і радниками у вирішенні складних життєвих проблем. У міру дорослішання дитини співвідношення цих функцій і їх психологічна значущість змінюються [4]. Проаналізуємо роль батьків

в житті підлітка. Батьки як джерело емоційної підтримки. У підлітковому віці, як і на попередніх стадіях розвитку, сім'я зберігає своє значення як джерело емоційного тепла і підтримки. Ця підтримка особливо важлива, тому що підліток вступає у фазу інтенсивного формування Я-концепції, що нерідко супроводжується суперечливими переживаннями, межевими оцінками, гострим відчуттям неповноцінності, невмінням адекватно і конструктивно реагувати на невдачі. У цих умовах саме сім'я здатна забезпечити базисне відчуття безпеки, є джерелом постійної оптимістичної підтримки, що вселяє підлітку упевненість в своїх силах та джерелом спокійної, зваженої оцінки якостей підлітка, сприяє зниженню відчуття тривоги, що виникає у підлітка в нових або стресових ситуаціях.

Висновок. Важливими параметрами клімату, що впливають на формування рис підлітка є характер взаємовідносин між підлітками і їх батьками, який залежить від багатьох комплексно діючих факторів: рис особистості і поведінки батьків і самих підлітків, що мають значення в міжособистісних контактах, психолого-педагогічної компетентності батьків, загальної морально-емоційної атмосфери у сім'ї, застосовуваних батьками методів і засобів виховного впливу, ступеня задіяності підлітків в життєдіяльність сім'ї, врахування потреб підлітків, ступеня їх задоволення сім'ї. Суттєвим фактором формування тих чи інших особливостей особистості підлітка є наявність позитивного мікроклімату в сім'ї, довірливих взаємовідносин між її членами, наявність правильних манер спілкування та взаємодії.

Список використаних джерел :

1. Білоус С. І., Корнійчук В. П. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2016. 176 с.
2. Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Інновації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с.
3. Бутенко М. П., Качур В. П., Петренко С. В. Психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Дутко. Київ : ЦУЛ, 2017. 332 с.

4. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 79-86.

5. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. К. 2012. 275 с.

Кравчук О. П.
магістранта групи МСП-21
факультету педагогіки і психології
ТНПУ ім. В. Гнатюка

Петришин Л. Й., д. п. н., професор кафедри
соціальної роботи та менеджменту
соціокультурної діяльності ТНПУ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЛЯ

Актуальність теми дослідження. Соціалізація учнів являє собою складний безперервний процес, при якому, з одного боку, потреби окремо взятої особи адаптуються до потреб громадських, але ця адаптація не носить пасивний характер, що приводить до конформізму. З іншого, суспільство формує норми моралі і поведінки, педагогічно доцільних форм відносин між людьми у сім'ї, у школі, у позашкільних закладах, в інших оточуючих людину соціальних середовищах.

Позашкільна освіта вирішує питання емоційного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості, формування її компетентностей.

Водночас позашкільна освіта сприяє забезпеченню потреб особистості у творчій самореалізації, її соціалізації, включенню в суспільні відносини, входженню у широкий світ. Тому коли ми беремо до уваги неповну сім'ю, то стає зрозуміло, що в даних типах сімей не